

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: мр Марина Новаков

Тема: *Друштвени статус и модели једнородитељских породица*

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију 11.09.2015. године, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>Проф. др Гордана Трипковић, редовни професор за ужу научну област Социолошке дисциплине, 22. децембар 2005. године, Филозофски факултет у Новом Саду, ментор;</p> <p>Проф. др Срђан Шљукић, редовни професор за ужу научну област Социологија, 25.06.2015. године, Филозофски факултет у Новом Саду, председник;</p> <p>Проф. др Живојин Петровић, ванредни професор за ужу научну област Социологија, 13.06.2011. године, Пољопривредни факултет у Новом Саду, члан.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Марина, Душан, Новаков</p> <p>2. Датум рођења, општина, република: 01.09.1978, Врбас, Република Србија</p> <p>3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: Датум одбране: 02.03.2010. године, Филозофски факултет Нови Сад, <i>Породични и друштвени положај мајке у савременом српском селу на основу истраживања на подручју АП Војводине.</i></p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Социологија</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: <i>Друштвени статус и модели једнородитељских породица</i>
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.
<p>Докторска дисертација мр Марине Новаков садржи увод, седамнаест поглавља (организована у два одвојена тематска дела) и три прилога. Дисертација је написана на 259 страна (проред 1,5, фонт Calibri, величина слова 12). У дисертацији има 118 табела и 63 графикона. Приликом израде дисертације коришћено је 359 референци које су наведене у списку литературе.</p> <p>Садржај докторске дисертације чине следећа поглавља:</p> <p>Уводне напомене (стр. 10-11)</p> <p>1. Преглед релевантних схватања о предмету истраживања (стр. 12-25)</p> <p>2. Одређење и подела једнородитељских породица (стр. 25-28)</p> <p>3. Развод брака као узрок једнородитељства (стр.29-42)</p> <p>3.1. Развод из историјске перспективе</p>

- 3.2. Фазе развода
- 3.3. Прилагођавање на развод
4. Смрт као узрок једнородитељства (стр. 42-56)
 - 4.1. Смрт као губитак и процес туговања
 - 4.2. Последице удовиштва
 - 4.3. Удовиштво из полне и родне перспективе
 - 4.4. Удовиштво у Србији - историјска перспектива
5. Ванбрачно рађање као узрок једнородитељства (стр. 56-69)
 - 5.1. Ванбрачно рађање и "ничија деца" у нашем народу и народном веровању
 - 5.2. Ванбрачно рађање у савременом добу
6. Демографске и социјалне карактеристике самохраних родитеља у нашој земљи (стр. 70-75)
7. Једнородитељске породице у свету и "самохране мајке по избору" (стр. 76-79)
8. *За и против* једнородитељских породица (стр. 80-93)
 - 8.1. *Против* једнородитељске породице
 - 8.2. "Одбрана" једнородитељске породице
 - 8.3. Социјалне импликације стереотипа о самохраним родитељима
9. Проблеми и изазови једнородитељских породица (стр. 94-102)
 - 9.1. Психолошке последице самохраног родитељства
 - 9.2. Пад животног стандарда и сиромаштво
- Резултати истраживања (стр. 103-213)
10. Узорак, инструменти и метод рада (стр. 103-108)
11. Социо-демографска обележја испитаника (стр. 109-119)
 - 11.1. Породично порекло – образовање родитеља и структура матичне породице
12. Структура домаћинства и материјални услови живота породице (стр. 120-132)
 - 12.1. Стамбена ситуација
 - 12.2. Материјални статус
13. Родитељство, међугенерациски односи и социјализација деце (стр. 133-164)
 - 13.1. Репродуктивно понашање и његове промене
 - 13.1.1. Промене фертилног понашања и норме о броју деце
 - 13.2. Брачна историја
 - 13.3. Однос са другим родитељем и подршка треће генерације
 - 13.4. Социјализација и брига о деци
 - 13.5. Посао и родитељство
14. Социјалне мреже и друштвени живот (стр. 165-184)
 - 14.1. Перспективе за заснивање (пре) комбиноване породице
 - 14.2. Културни капитал
15. Став према једнородитељству и перцепција односа средине (стр. 185-213)
 - 15.1. Ставови испитаника према разводу, ванбрачном рађању и одрастању у једнородитељској породици
 - 15.2. Перцепција односа средине. Шта се може учинити?
 - 15.3. Тешкоће и социјална искљученост
16. Закључак (стр. 214-220)
17. Литература (стр. 221-239)
18. Прилози (стр. 240-259)

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У теоријском оквиру анализе (поглавља 1 до 9), кандидаткиња даје систематичан приказ великог броја теорија посвећених породици. Главна теоријска схватања о подручју истраживања која су чинила основу за анализу једнородитељских породица у српском друштву су подељена у две групе: прву чине ставови и схватања аутора студија рађених у нашој земљи, а другу групу теорије демографске транзиције, модернизације и глобализације а посебно становишта Е. Гиденса, Улриха Бека, Пјера Бурдијеа, Работег-Шарић и др. У оквиру другог поглавља кандидаткиња скреће пажњу да су једнородитељске породице постале средишњи предмет социолошког интересовања тек у другој половини прошлог века када је традиционална породица преживела крупне промене. Након

одређења једнородитељских породица и указаних критеријума за њихову поделу, у дисертацији се разматрају узроци настанка једнородитељских породица. Поглавље *Развод брака као узрок једнородитељства* (поглавље 3) кандидаткиња започиње освртом на развод брака из историјске перспективе, потом описује фазе развода и прилагођавање на њега као један од најстреснијих животних догађаја који са собом носи бројне промене. У следећем поглављу (поглавље 4) се наализира смрт супружника као губитак и процес туговања, последице удовиштва (узимајући у обзир и полну и родну перспективу), те се даје историјска перспектива удовиштва у нашој земљи и скреће пажња на друштвени положај старих људи. У поглављу *Ванбрачно рађање као узрок једнородитељства* (поглавље 5) истиче се да у традицији нашег народа деца имају велику вредност. Истовремено, изражено је негодовање социјалне средине због рађања ванбрачне деце. У савременим условима породичног живота долази до пораста рађања ван брака о чему говоре презентовани статистички подаци. У наредним деловима дисертације (поглавље 6 и 7) дати су елементи за компарацију демографских и социјалних карактеристика самохраних родитеља у нашој земљи (уз ослонац на податке Пописа становништва, домаћинства и станова и остале демографске публикације) са једне стране, као и особености једнородитељских породица у свету, с друге стране. Реч је, између осталог, и о једном специфичном типу ванбрачног рађања у савременом друштву - самохраном материнству "по избору" које кандидаткиња посматра у склопу тенденције да се прави избор (наметнут) између самохраног материнства и одрицања од материнства. У поглављу 8 - *За и против једнородитељских породица*, кандидаткиња сучељава две врсте супротстављених ставова о утицају једнородитељства на развој деце и живот одраслих, истичући при том, важност пре свега породичних односа, а не нужно породичне структуре. Такође, назначене су и импликације стереотипа о родитељима који сами подижу децу. У поглављу 9 кандидаткиња прави систематизацију проблема са којима се суочавају једнородитељске породице. Истакнуто је да последице самохраног родитељства имају различите димензије, али пад животног стандарда и сиромаштво посебно детерминишу живот ових породица.

Други део рада посвећен је анализи резултата ауторског емпиријског истраживања. Подељен је у шест поглавља. Након описа узорка, инструмента и метода рада (поглавље 10) она анализира социо-демографска обележја, породично порекло, структуру домаћинства и материјалне услове живота једнородитељских породица, родитељство, међугенерациске односе и социјализацију деце. Анализом су, такође, обухваћене социјалне мреже испитиваних породица и њихов друштвени живот, као и њихов став према једнородитељству и њихова перцепција сопственог положаја у социјалној околини.

У процесу прикупљања података коришћена је основа разговора која је ауторски допринос кандидаткиње, а целокупна анализа представља значајан допринос социологији и то како у погледу указивања на особене димензије истраживаног проблема, тако и у погледу пружања основа за формирање плодног оквира за даља истраживања. Целокупна анализа је утемељена на јасно дефинисаним појмовима, циљевима и претпоставкама истраживања. У раду је изложен широк дијапазон разноврсних теорија о истраживаном проблему као и релевантна емпиријска истраживања. Проведено емпиријско истраживање има широк обухват како у погледу проблема који су истраживани, тако и у погледу броја испитаника, што чини посебну вредност дисертације. Како због свог обухвата, тако и због налаза до којих је кандидаткиња дошла, реч је о једном иновативном и првом подробнијем истраживању једнородитељских породица у српској социологији. Значај њених истраживања тим је већи што је реч о специфичној промени у домену породичног живота која ће бити све више наглашена. Тиме се показује креативност кандидаткиње и њена спремност да се прате и истраже породичне промене у савременом друштву. Њене анализе могу да буду основа за организованији друштвени приступ овом проблему.

У закључном делу рада, на основу ауторског истраживања, истичу се карактеристике ове појаве у нашем друштву. Наглашава се да су једнородитељске породице у нашем друштву хетерогена група у погледу начина настанка, друштвеног статуса, као и особености унутрашње структуре и породичних односа.

Литература коју је кандидаткиња користила (на српском и енглеском језику) је бројна, разноврсна и у потпуности релевантна.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

Новаков, Марина (2012). *Једнородитељске породице*. Социолошки преглед, (јул-септембар) Vol. XLVI, бр. 3. Београд: Социолошко друштво Србије у сарадњи са Институтом друштвених наука (Београд) и Институтом за криминолошка и социолошка истраживања (Београд). ISSN 0085-6320; УДК: 316.356.2; стр. 387-399. **M24**

Новаков, Марина (2010). *Однос према неплодности и ванбрачном рађању у српском селу*. Социолошки преглед, год. XLIV (април-јун) бр. 2. Београд: Социолошко друштво Србије у сарадњи са Институтом друштвених наука (Београд) и Институтом за криминолошка и социолошка истраживања (Београд), стр. 337-348. УДК: 314.336, ИССН: 0085-6320. **M24**

Новаков, Марина (2011). *Радна улога сеоске жене као актера развоја локалних сеоских заједница*. Економика пољопривреде, специјални број, књига 2. Год. / Vol. LVIII, СБ/СИ-1 (1-368). Београд: Институт за економику пољопривреде и остали. УДК: 316.346.2-055.2:316.334.55, стр. 122-129, ИССН 0352-3462, УДЦ: 338.43:63. **M24**

Новаков Марина, Петровић Живојин (2013). *Улога знања у променама савременог друштва*. Зборник Матице српске за друштвене науке. Број 145. Нови Сад: Матица српска, ISSN 0352-5732, COBISS.SR-ID 3360258, UDC 001.101, str. 697-706, **M24**

Новаков, Марина (2007). *Репродуктивно понашање и контрола рађања у селима Војводине*. Тематски зборник радова Мултифункционална пољопривреда и рурални развој II – очување руралних вредности. Београд: Институт за економику пољопривреде, стр. 836-844. UDC: 338.43 (4-664) (082); 631 (4-664) (082); 331.5:631 (4-664) (082). ISBN:978-86-82121-48-0, COBISS. SR-ID 145181964. **M14**

Новаков, Марина (2008). *Улога сеоске жене у руралном развоју*. International Scientific Meeting: "Multifunctional Agriculture and Rural Development III – rural development and (un)limited resources", 4-5th December 2008, Faculty of Agriculture in Zemun – Belgrade, књига I, стр. 403-410, ISBN 978-86-82121-59-6, Cobiss.SR-ID 153619724, CIP 338(497.11)"2001/2009"; 631.1(497.11)"2002/2007". **M14**

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Целокупни рад одликује свеобухватност у приступу, солидност и поузданост у обради налаза, и заснованост, обзиривост и аргументованост закључака. Ево главних одлика њеног приступа који је довео до одговарајућих налаза, резултата.

Треба најпре рећи да је кандидаткиња посматрала породицу у склопу транзиционих промена у којима се Србија нашла крајем прошлог и почетком овог миленијума, а које су посебно утицале на једнородитељске породице. На тај начин она је успела да обухвати главне тенденције промена једнородитељских породица и породице уопште. Са друге стране, њено истраживање омогућило јој је да створи целовиту слику различитих димензија породичног живота у склопу ових специфичних друштвених услова. Тиме је развила елементе за типологију једнородитељских породица.

Другим речима, она породичне промене посматра у склопу промена целине друштва, као и кроз контраст између традиционалних схватања о браку са једне стране, и нужности да се породични живот прилагоди целини друштвених промена. Овакав приступ довео је до претпоставке коју је аргументовала у свом раду да узроци настанка једнородитељских породица веома утичу на

унутарпородичне структуре и друштвени статус ове породице. Док је у прошлости раст броја родитеља самаца био превасходно последица удовиштва, данас је то све више последица развода брака и ванбрачног рађања. Закључују се, такође, да је развод брака произвео нове ситуације, посебно за жене. Док се са једне стране, разводом ослобађају неодговарајућих статуса у постепеном браку и породици, с друге стране, оне неретко доспевају на ивицу сиромаштва и суочавају се са новим изазовима у одржавању своје породице. Поред развода као начина на који настају модерне једнородитељске породице, затим измењеног положаја жене, кандидаткиња истиче и утицај нових репродуктивних технологија које повећавају слободу избора алтернативних облика брачних и породичних заједница.

Налази до којих је кандидаткиња дошла, поред универзалних и заједничких особина једнородитељских породица код нас, оправдавају њен закључак да оне нису хомогена скупина. Оне се разликују у погледу начина настанка, материјалног и стамбеног статуса, образовања родитеља носиоца старања о деци, породичне структуре и унутарпородичних односа. Ово истраживање показује да је број потпуно самосталних избора за једнородитељску породицу незнатан. Већина породица је настала као резултат невољног распада претходне породице и брака, односно партнерских односа.

Налази ових истраживања показују да наша једнородитељска породица има извесне заједничке особености. Подаци до којих се дошло у реализованом емпиријском истраживању показују и да значајна подршка самохраним родитељима долази од стране њихових родитеља, што упућује на закључак о јакој породичној солидарности која је (још увек) присутна на овим просторима. Закључује се и да њихов потенцијал за заснивање прекомбиноване породице није велики. Налази показују да су мајке носиоци породичног живота једнородитељске породице (79%). У прилог томе је и налаз да оне дупло чешће него очеви не намеравају да се удају или уђу у ванбрачну заједницу. Резултати истраживања указују на то да и мајкама и очевима из испитаних једнородитељских породица највећу потешкоћу представља финансијска ситуација. На другом месту потешкоћа је васпитање деце, а на трећем усамљеност која се дугује недовољној друштвеној подршци. На послетку, наглашава се још једном, да поред структуре, и специфичност потреба и проблема са којима се суочавају једнородитељске породице одвајају их у један посебан модел породица који карактеришу феминизација и сиромаштво.

<p>VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА НАПОМЕНА: Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.</p>
<p>Приказ и тумачење резултата истраживања изведени су на темељу добро постављених проблема, предмета и циљева истраживања. Наведени резултати приказани су и протумачени на теоријски и методолошки адекватан и релевантан начин, прецизно, доследно и систематично. Дакле, комисија даје позитивну оцену приказа и тумачења резултата истраживања који потпуно задовољавају критеријуме једне докторске дисертације.</p>
<p>IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ: НАПОМЕНА: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање.</p>
<p>1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме Да, докторска дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.</p>
<p>2. Да ли дисертација садржи све битне елементе Дисертација садржи све битне елементе неопходне у оваквој врсти рада.</p>
<p>3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци Ова дисертација представља оригиналан допринос науци јер се на темељан начин бави проблемима који до сада нису довољно истражени у нашој социологији, и у том правцу овај рад представља значајан допринос. Кандидаткиња, уз помоћ емпиријских података и разноврне и бројне литературе анализира једнородитељске породице и њихове моделе. Уз спајање теорије и емпирије, у центру пажње је један од све учесталијих модалитета породице у нашој земљи. Дисертација је оригиналан допринос науци јер се у њој долази до налаза о особеностима једнородитељских породица на темељу једног од првих емпиријских истраживања у српској социологији; што се у њој развио један систематичан теоријски оквир на основу којег је настала адекватна појмовна и проблемска операционализација за истраживање; што се њен искуствени основ састоји из богате емпиријске грађе; што је за потребе прикупљања емпиријских података обликован оригинални инструмент – основа разговора; те што је целокупна анализа различитих аспеката теме изведена темељно, систематично и јасно.</p>
<p>4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања У овој дисертацији нису уочени недостаци који би битно утицали на резултате истраживања.</p>
<p>X ПРЕДЛОГ:</p>
<p>На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже: да се докторска дисертација под насловом <i>Друштвени статус и модели једнородитељских породица</i> прихвати, а кандидаткињи мр Марини Новаков одобри одбрана.</p>

Нови Сад, 25.09.2015.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

Проф. др Гордана Трипковић, ментор

Проф. др Срђан Шљукић, председник

Проф. др Живојин Петровић, члан

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.